

## ЗМІСТ

ВСТУП .....	4
РОЗДІЛ 1. Огляд літератури .....	6
РОЗДІЛ 2. Природнича характеристика району дослідження .....	11
2.1. Адміністративний поділ, характеристика господарського району .....	12
2.2. Тектоніка і рельєф .....	12
2.3. Ґрунти і корисні копалини .....	14
2.4. Клімат .....	16
2.5. Особливості гідрологічного режиму .....	17
2.6. Рослинний і тваринний світ .....	17
РОЗДІЛ 3. Матеріали і методи досліджень .....	20
РОЗДІЛ 4. Видовий склад авіфауни досліджених лощинних урочищ .....	25
4.1. Таксономічна характеристика авіфауни .....	30
4.2. Екологічна характеристика орнітофауни .....	37
РОЗДІЛ 5. Особливості функціонування лощинних орнітоценозів у просторі і часі .....	50
5.1. Зимовий період .....	52
5.2. Період весняних міграцій .....	54
5.3. Гніздовий період .....	54
5.4. Період осінніх міграцій .....	55
ВИСНОВКИ .....	56
ЛІТЕРАТУРА .....	58

## ВСТУП

Сільське господарство, не лише Вінниччини а й усієї України, є однією із найважливіших галузей господарства, адже головним завданням є забезпечення населення продовольством і отриманням сировини цілого ряду галузей промисловості. Технологічний процес в сільському господарстві найбільш тісно пов'язаний із землею, і саме вона виступає в ролі головного засобу виробництва. І разом з тим в умовах інтенсивного розвитку аграрного сектору господарства, активної експлуатації земельних угідь, збільшень меж населених пунктів більшість природних ландшафтів були перетворені на антропогенні і це істотно відображається на різноманітті флори і фауни країни. Насамперед такі трансформації призводять до кількісної зміни видового складу флори та фауни, що безпосередньо впливає на трофічні та топічні зв'язки.

Характеризуючи ділянки облікових майданчиків лощинних урочищ, які знаходяться в Погребищенському районі Вінницької області в околицях села Бабинці, можна відзначити, що рівень розораності земельних ділянок є високим, що тим самим створює велику кількість перепон задля утворень заповідних територій, що насамперед давало б можливість зберегти зникаючі та рідкісні види не лише авіфауни, а і всього тваринного світу.

Досліджені території Східного Поділля включають в себе лощини, луки, розорані ділянки, пасовища, лісосмуги та прилеглі річкові території (річка Рось).

Дані природні ландшафти та агроландшафти мають важливе значення для великої кількості видів не тільки птахів, а й для інших представників фауни та флори, які взаємодіють між собою. Дана взаємодія визначається низкою чинників. Насамперед вони пов'язані з ґрунтами, корисними копалинами, тектонікою, рельєфом, ландшафтом території, гідрологічним режимом, кліматом, рослинним та тваринним світом і безпосередньо антропогенною діяльністю.

**Мета дослідження:** дослідити формування і функціонування орнітоценозів лощинних урочищ на вододілах Східного Поділля, вивчити і встановити видову структуру і різноманіття авіфауни облікових майданчиків.

**Завдання:**

1. Опрацювати наявну літературу з теми дослідження.
2. Дати природничу характеристику району досліджень.
3. Дослідити та встановити видовий склад орнітофауни лощинних урочищ.
4. Провести облікові роботи, встановити представленість таксономічних та екологічних груп авіфауни в межах облікових майданчиків.
5. Встановити сезонні особливості функціонування орнітоценозів лощинних урочищ.

**Об'єкт дослідження:** процес формування і функціонування орнітоценозів лощинних урочищ на вододілах Східного Поділля.

**Предмет дослідження:** населення птахів лощинних урочищ Східного Поділля на прикладі орнітофауни околиць с. Бабинці Погребищенського району Вінницької області.

## ВИСНОВКИ

1. Згідно з результатами наших досліджень, впродовж року облікові майданчики в обстежених лощинних урочищах підтримують існування 64 видів, об'єднаних у 49 родів, 26 родин і 10 рядів.
2. За статусом перебування орнітофауна лощинних урочищ розподіляються наступним чином:  
обліковий майданчик 1: гніздових в біотопі – 18 видів (32%), гніздових та перелітних в суміжних біотопах – 11 видів (19%), осілих в біотопі – 10 видів (18%), осілих в суміжних біотопах – 11 видів (20%), зимуючих – 5 видів (9%), гніздових і перелітних, що періодично зимують – 1 вид (2%).  
обліковий майданчик 2: гніздових в біотопі – 18 видів (33%), гніздових та перелітних в суміжних біотопах – 7 видів (13%), осілих в біотопі – 18 видів (33%), осілих в суміжних біотопах – 4 видів (8%), зимуючих – 6 видів (11%), гніздових і перелітних, що періодично зимують – 1 вид (2%)
3. За місцем розташування гнізда в фауні птахів лощинних урочищ виявлено 4 екологічні групи: кроногніздові, дуплогніздові, наземногніздові та гніздові паразити. З огляду на орографічні характеристики території та структуру фітоценозів, в межах облікових майданчиків №1 і №2 домінують кроногніздові птахи – 48% і 58% відповідно, менше наземногніздових – 31% і 14%, ще менше дуплогніздових – 17% і 9% відповідно. Гніздові паразити в обох стаціях представлені 1 видом.
4. З огляду на трофічні потреби, орнітоценози облікових ділянок №1 і №2 об'єднують наступні групи птахів, які мають в своєму раціоні лише хребетних (7 і 6 видів); хребетних і безхребетних (4 і 1 вид); лише споживають рослинну їжу (4 і 2 види); рослинну їжу і безхребетних (10 і 11 видів); лише безхребетних (7 і 10 видів); безхребетних і рослинну їжу (по 19

видів); безхребетних і хребетних (2 і 1 вид); безхребетних, хребетних і рослинну їжу (по 2 види) та поліфагів (1 і 2 види);

5. За фауністичним походженням авіфауну облікових майданчиків представляють типи (відповідно): європейський (30 і 34 види), транспалеарктичний (9 і 7 видів), сибірський (по 11 видів), арктичний (по 1 виду), середземноморський (3 і 1 вид), монгольський (2 і 0 видів).
  
6. Упродовж різних сезонних періодів для орнітофауни лощинних урочищ встановлені зміни чисельності і видової структури. Так, найбагатший видовий склад облікових майданчиків №1 і №2 був відмічений упродовж гніздового періоду (51 і 48 видів відповідно), найбідніший – впродовж зимового періоду (29 і 30 видів).

## Література

1. Барбот-де-Марни Н.П. Отчет о поездке в Галицию, Волынь и Подолию в 1885 году / Н.П. Барбот-де-Марни // Записки минералогического об-ва. – Спб., 1886.
2. Безродный С.В. Распространение сонь (Rodentia, Gliridae) на Украине / С.В. Безродный // Вестник зоологии. – 1991. – № 3. – С. 45–50.
3. Бибби К. Методы полевых экспедиционных исследований. Исследования и учеты птиц / К. Бибби, М. Джонс, С. Марсден. – М.: Союз охраны птиц России, 2000. – 186с.
4. Бобринский Н.А. Определитель млекопитающих СССР / Н.А. Бобринский, Б.А. Кузнецов, А.П. Кузякин. – М.: Просвещение, 1965.
5. Бурчак-Абрамович М.О. До орнітофауни Північного Поділля / М.О. Бурчак-Абрамович // Збірник праць музею зоології. – 1934. – № 14. – С.137-141.
6. Второв П.П. Определитель птиц фауны СССР: Пособие для учителей / П.П. Второв, Н.Н. Дроздов. – М.: Просвещение, 1980. – 256с.
7. Географія Вінницької області / За ред. Денисика Г.І., Жовнір Л.Ф. – Вінниця: Гіпаніс, 2004. – 308с.
8. Герхнер В.Ю. Матеріали до вивчення птахів Поділля / В.Ю. Герхнер // Збірник праць зоологічного Музею АН УРСР. – 1928. – №5. – С.151-192.
9. Герхнер В.Ю. Матеріали до вивчення птахів Поділля / В.Ю. Герхнер // Труды Фіз.-Мат. Ц. і д.д. – Т. VI. – Вип. 3. – Київ, 1928. – С. 131-192.
10. Гудина А.Н. Методы учета гнездящихся птиц: Картирование территорий / А.Н. Гудина. – Запорожье: Дикое Поле, 1999. – 242 с.
11. Гузий А.И. Методы учетов птиц в лесах / А.И. Гузий // Обліки птахів: підходи, методики, результати: (матеріали школи по уніфікації методів обліків птахів у заповідниках України, смт. Івано-Франкове, 26-28 квітня 1995 р.). – Львів-Київ, 1997. – С. 18-48.
12. Гулай В.И. Экологическая характеристика водноболотных охотничьих птиц западной лесостепи Украины. Автореф. дис. канд. биолог. наук / В.И. Гулай. – Днепропетровск, 1980. – 23с.

13. Ільїнський С.В. Поширення й біотопічний розподіл грака *Corvus frugilegus* L. і сороки *Pica pica* L. у м. Хмельницький (гніздовий період) / С.В. Ільїнський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія біологічна. – Ужгород, 2008. – Вип.23. – С.47-53.
14. Ільїнський С.В. Сучасний стан орнітофауни м. Хмельницький / С.В. Ільїнський // Міжвідомчий науковий тематичний збірник «Птахівництво». – 2008. – Вип. 61. – С.1-9.
15. Каминская Н.В. Хищные птицы Подолья / Н.В. Каминская // Изучение и охрана большого и малого подорликов в Северной Евразии. Материалы У международной конф. по хищным птицам Северной Евразии (Иваново, 4-7.02.2008). – 2008. – С.243-244.
16. Кесслер К.Ф. Птицы воробьиные губерний Киевского учебного округа / К.Ф. Кесслер // Труды комиссии для описания Киевского учебного округа. – К., 1851. – Т.1. – 136с.
17. Кесслер К.Ф. Птицы голенастые и водные / К.Ф. Кесслер // Естественная история губерний Киевского учебного округа. – К., 1853 – Вып.4. – 102с.
18. Кесслер К.Ф. Птицы хищные и куриные губерний Киевского учебного округа / К.Ф. Кесслер // Труды комиссии для описания Киевского учебного округа. – К., 1851. – Т.1. – 56с.
19. Костюшин В. Південнобузький меридіальний екологічний коридор: стислий огляд біорізноманіття та найцінніші території / В. Костюшин, А. Кузьменко, В. Онищенко, Г. Чорна, С. Тарашук та ін. // Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл. – Київ, 2007. – 92с.
20. Маринич О.М. Фізична географія України / О.М. Маринич, П.Г. Шишченко. – К.: Знання, 2005. – 512с.
21. Матвеев М.Д. Орнітофауна східного Поділля / М.Д. Матвеев // Пріоритети орнітологічних досліджень. Матеріали і тези доповідей VIII наукової конференції орнітологів заходу України, присвяченої пам'яті Густава Бельке. – Львів – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 49-56.
22. Матвеев М.Д. Особливості розмноження великої синиці на Поділлі /

- М.Д. Матвеев // Матер. 2-ї конф. молодих орнітологів України. – Чернівці, 1996. – С. 123-126.
23. Матвеев М.Д. Птахи родини синицеві (Paridae) в умовах Поділля (структура популяцій, біологія розмноження, міжвидові зв'язки) / М.Д. Матвеев. – Автореф. дисерт. канд. біол. наук. – К., 1998. – 16с.
24. Матвеев М.Д. Фауна / М.Д. Матвеев // Верхнє Побужжя. Проектований Національний природний парк України (Хмельницька область). – Кам'янець-Подільський, 2007. – С.20-25.
25. Матвійчук О.А. Видова структура орнітоценозів Верхнього і Середнього Побужжя в умовах антропогенної трансформації екосистем / О.А. Матвійчук: автореф. дис ... канд. біол. наук: 03.00.16. – Одеса, 2011. – 20с.
26. Матвійчук О.А. Видовий склад птахів антропогенних ландшафтів м. Вінниці в осінньо-зимовий період / О.А. Матвійчук // «Теорія і практика сучасного природознавства»: Збірник наукових праць. – Херсон, 2005р. – С.124-128.
27. Матвійчук О.А. Загальна характеристика фауни ставу Шершні / О.А. Матвійчук, Л.П. Дика, І.І. Салій, Л.Ю. Варварук // Materiály XII mezinárodní vědecko - praktická konference «Dny vědy – 2016». – Díl 16. Lékařství.Biologické vědy: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o – P. 82-85.
28. Матвійчук О.А. Заходи щодо збереження орнітофауни водно-болотних комплексів Східного Поділля / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал // Еколого-фауністичні особливості водних та наземних екосистем: Всеукр. наук. конф. 12-13 лютого 2008р. – Львів, 2008. – С. 109-113.
29. Матвійчук О.А. Кадастр наземних тетрапод Вінницької області / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал, В.Ю. Ремінний; за заг. ред. В.Г. Кур'яти. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 436с.
30. Матвійчук О.А. Колоніальні чаплєві (Ardeidae) Вінницького Побужжя / О.А. Матвійчук, В.В. Серебряков // Питання біоіндикації та екології. – 2008. – Вип. 13. – № 1. – С. 113-119.
31. Матвійчук О.А. Орнітофауна Верхнього і Середнього Побужжя /



- О.А. Матвійчук, В.В. Серебряков. – К.: Фітосоціоцентр, 2010. – 280с.
32. Матвійчук О.А. Орнітофауна водно-болотних комплексів м. Вінниці / О.А. Матвійчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Біологія. – 2005р. – №1-2 (25). – С.40-44.
33. Матвійчук О.А. Орнітофауністична характеристика ставу Шершні та прибережних біотопів / О.А. Матвійчук, Л.П. Дика, І.І. Салій, М.В. Ладанюк // Materials of the XII International scientific and practical conference «Modern Scientific Potential – 2016», February 28 – March 7, 2016. – Sheffield: «Science and Education LTD», 2016. – P. 64-68.
34. Матвійчук О.А. Осіннє-зимова авіфауна водойм м. Вінниці / О.А. Матвійчук, О.В. Гулеватий // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук. Основні наукові проблеми та перспективи дослідження. – Вип. 5 (10). – Вінниця, 2008. – С. 73-75.
35. Матвійчук О.А. Птахи Вінниччини / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал, А.В. Відуецький. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 328с.
36. Матвійчук О.А. Стан популяції денних хижих птахів у Вінницькій області / О.А. Матвійчук // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук. Основні наукові проблеми та перспективи дослідження. Збірник наукових праць ВДПУ. – 2009. – Вип. 6(11). – С. 111-113.
37. Матвійчук О.А. Сучасний стан і проблеми охорони авіфауни Вінницької області / О.А. Матвійчук // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук. Основні наукові проблеми та перспективи дослідження. – Вип. 3. – Вінниця, 2006. – С. 90-91.
38. Микитюк А. ІВА программа. Методические рекомендации по организации учета птиц / А. Микитюк. – К.: Изд-во Украинского общества охраны птиц, 1997. – 32с.
39. Микитюк А.Ю. ІВА программа. Методические рекомендации по организации учета птиц / А.Ю. Микитюк. – К.: Украинское общество охраны птиц, 1997. – 31с.

40. Микитюк О. ІВА території України: території важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів / О. Микитюк. – К.: СофіАРТ, 1999. – 324с.
41. Мудрак О.В. Раритети тваринного світу Поділля: стан, загрози, збереження / О.В. Мудрак, О.А. Матвійчук, Г.В. Мудрак, М.Д. Матвєєв, М.В. Дребет, І.С. Осадчук, М.М. Ганчук / За заг. ред. О.В. Мудрака. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. – 564
42. Новак В.В. Біотопічний розподіл птахів у селах Подільського Побужжя / В.В. Новак // Збірник наукових праць студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Природничі науки. – 2012. – Вип.6. – С.95-101.
43. Новак В.В. Гніздова орнітофауна сіл Летичівського Побужжя: воронові Corvidae / В.В. Новак // Збірник наук. праць студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного ун-ту ім. І. Огієнка. Природничі науки. Кам.-Под., 2010. – Вип.4. – С.40-46.
44. Новак В.В. Особливості зимівлі і видовий склад птахів урбанізованих територій Поділля / В.В. Новак, В.О. Новак // Збірник матеріалів наук. досліджень студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського держ. ун-ту. Природничі науки. Кам.-Под., 2007. – вип. 2. – С.37-43.
45. Новак В.В. Рідкісні зимуючі птахи сіл Подільського Побужжя / В.В. Новак // Фундаментальні та прикладні дослід. в біології: Матер. II міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих учених. – Донецьк, 2011. – С.61.
46. Новак В.О. Зимівля в'юркових на Поділлі / В.О. Новак // Мат 2-ї конф. Молодих орнітологів України. – Чернівці, 1996. – С. 131-135.
47. Новак В.О. Зимова орнітофауна східних районів Поділля / В.О. Новак // Беркут, 2003. – Т. 12, Вип. 1-2. – С.14-20.
48. Новак В.О. Орнітофауна Хмельницької області / В.О. Новак, Л.М. Новак. – Хмельницький, 1998. – 46с.
49. Новак В.О. Перше спостереження арктичного вівчарика в Україні / В.О. Новак // Беркут, 2006. – Т.15, Вип. 1-2. – С.14-20.

50. Новак В.О. Попередній аналіз орнітофауни Летичівського району / В.О. Новак // Мат. 1-ї конф. Молодих орнітологів України. - Чернівці, 1994. – С. 5-7.
51. Новак В.О. Попередній аналіз орнітофауни проектного Національного природного парку «Верхнє Побужжя» / В.О. Новак // Подільський природничий вісник. Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип.1. – 132-152.
52. Новак В.О. Якісний аналіз орнітофауни Хмельницької області / В.О. Новак // Матер. 1-ї конф. Молодих орнітологів України. – Чернівці, 1994 – С. 4-5.
53. Новиков Г.А. Полевые исследования экологии наземных позвоночных животных / Г.А. Новиков. – М.: Советская Наука, 1949. – 602с.
54. Носаченко А.В. Орнітофауна окрестностей Погребища (Винницька область) в 1918–1921 гг. / А.В. Носаченко // Авіфауна України. – 2008. – Вип. 4. – С. 6-49.
55. Очеретний Д.Г. Зимня орнітофауна юга Винницької області / Д.Г. Очеретний // Авіфауна України. – 1998. – Вип.1. – С.36-39.
56. Пашковський В.М. Дещо з орнітологічних досліджень на Тульчинщині // Природа Тульчинщини: (Тульчинщина: краєзнав. збірн.) / Пашковський В.М. – Тульчин, 1929. – С. 108-109.
57. Півошенко І.М. Клімат Вінницької області / І.М. Півошенко. – Вінниця: «ВАТ Віноблдрукарня», 1997. – 240с.
58. Подільський А. Про зменшення пернатої дичини в найкращих мисливських угіддях на Поділлі / А. Подільський // Український мисливець і рибалка. – 1928. – №11-12.
59. Портенко Л.А. Очерк фауны птиц Подольской губернии / Л.А. Портенко // Бюллетень МОИП. Отдел биологический. – Т. XXXVII. – М., 1928. – С.4-204.
60. Портенко Л.А. Очерк фауны птиц Подольской губернии / Л.А. Портенко // Бюл. Моск. о-ва испыт. природы. Секция биологов. – 1928. – №XXXVII. – Ч. I. – С. 92-198.
61. Птахи України. Польовий визначник / Марисова І.В., Талпош В.С. – К.: Вища школа, Головне видавництво, 1984. – 184с.

62. Ремінний В.Ю. Природа Вінниччини. Земноводні та плазуни / В.Ю. Ремінний, О.А. Матвійчук. – Вінниця: Пр АТ «Вінницька обласна друкарня», 2018. – 128с.
63. Селиверстов Н.М. Александр Васильевич Носаченко / Н.М. Носаченко, М.Н. Гаврилюк // Авіфауна України. – 2008. – Вип. 4. – С. 1-6.
64. Селиверстов Н.М. Каталог оологической коллекции А.В. Носаченко / Селиверстов Н.М. – Черкассы: Издатель Чабаненко Ю., 2007. – 144с.
65. Табачишин В.Г. Фауна птиц урбанизированных ландшафтов / В.Г. Табачишин, Е.В. Завьялов, Г.В. Шляхтин, В.З. Макаров. – Черновцы, 1997. – 152с.
66. Фесенко Г.В. Птахи фауни України (польовий визначник) / Г.В. Фесенко, А.А. Бокотей. – К., 2002. – 416с.
67. Храневич В.П. Матеріали орнітофауни західних округ України / В.П. Храневич // Записки Кам'янець-Подільської науково-дослідної катедри. – Полтава, 1929. – Т. 1. – С. 5-43.
68. Храневич В.П. Недавнє минуле фавни птахів / В.П. Храневич // Минуле фавни Поділля. – Вінниця, 1926. – С.18-19.
69. Храневич В.П. Огляд фавни птахів Поділля / В.П. Храневич // Нарис фавни Поділля. Ч.1. – Вінниця, 1925-1926. – с.34-90.
70. Черкащанко М.І. Екологія вухатої та сірої сов Хмельницької області УРСР / М.І. Черкащанко, І.М. Кірик // Мат 4-ї наук. конф. педагог. ін-тів. – Горький, 1970. – С.402-403.
71. Andrzejowski A. Rys botaniczny krain zwiedzonych miedzy Bohem i Dniestrem od Zbryczy do morza Czarnego odbytych w latach 1823-1824 / A. Andrzejowski. – Wilno, 1830. – S.8-93.
72. Eichwald E. Naturhistorische Skizzes von Lithaeun, Vilhynien und Podolien / E. Eichwald. – Wilno, 1830.
73. Gluzinski I. O ptactwie dzikem na Podolu / I. Gluzinski. – Warszawa, 1859.
74. Rzaczynski G. Auotuarium Historiae Naturalis. 1742.
75. Rzaczynski G. Historia naturalis Regni Poloniae eto. 1721.